

PREHİSTORYA □ ARKEOLOJİ □ ESKİÇAĞ TARİHİ

ARKEOLOJİ VE SANAT

SANAT TARİHİ □ ETNOGRAFYA □ NUMİSMATİK

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Yönetmeni
Nezih Başgelen

İdari Yönetim
Bilge Başgelen

Düzenleme
Füsün Uluülke

Onur Kurulu
Ord. Prof. Dr. Ekrem Akırgal
Prof. Dr. Halet Çambel
Hon. Dr. Dr. Çelik Gülersoy
Prof. Dr. Jale İnan
Prof. Dr. Doğan Kuban
Prof. Dr. Machteld J. Mellink

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Nezahat Baydur
Prof. Dr. Oktay Belli
Prof. Dr. C. Greenwalt Jr.
Prof. Dr. Harald Hauptmann
Prof. Dr. Werner Jobst
Prof. Dr. Bülent İplikçioğlu
Prof. Dr. Hasan Malay
Prof. Dr. Recep Meriç
Prof. Dr. Robert Ousterhout
Prof. Dr. Mehmet Özdoğan
Prof. Dr. Engin Özgen
Prof. Dr. Ümit Serdaroğlu
Prof. Dr. Veli Sevin

Prof. Dr. Sencer Şahin
Prof. Dr. Celal Şengör
Prof. Dr. Uğur Tanyeli
Prof. Dr. Stefanos Yerasimos
Prof. Dr. Levent Zoroğlu
Doç. Dr. Vedat Çelgin
Doç. Dr. Oğuz Tekin

Redaksiyon Kurulu
Ali Akkaya
Chris Lightfoot
Aksel Tibet

Halkla İlişkiler: Gaye Köseoğlu
İzmir Temsilcisi: Şükrü Tül
Basın Danışmanı: Engin Akyüz
Belgeleme: H. Semih Eralp
Dizgi: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
Film ve Renk Ayrımı: Diacan
Baskı: Kanaat Matbaası

Kapak Fotoğrafi
Hakkari Stelleri , Aynur Özfrat

İdare Yeri ve Yazışma
Hayriye Cad. Çorlu Apt. 3/4
80060 Beyoğlu - İstanbul
Tel.: (0 212) 293 03 78 - 245 68 38
Fax: (0 212) 245 68 77

PREHİSTORYA □ ARKEOLOJİ □ ESKİÇAĞ TARİHİ

ARKEOLOJİ VE SANAT

SANAT TARİHİ □ ETNOGRAFYA □ NUMİSMATİK

"Ancak memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin ilerde tarafınızdan meydana çıkarılarak ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekliliği ihmalî yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan abidelerin muhafazaları için müze müdürlüklerine ve hafriyat işlerinde kullanılmak üzere arkeoloji mütehassıslarına kat'î lüzum vardır."

Gazi Mustafa Kemal

İÇİNDEKİLER

- Atatürk ile Eski Eserler, Arkeoloji, Kazılar ve Müzeler 2
Nezih Başgelen
- Anadolu'da Yeni Bir Uygarlık/Hakkâri Stelleri:
Hubuşkia Prensleri 6
Prof. Dr. Veli Sevin - Dr. Aynur Özfrat
- Hekate 10
A. Ahmet Tırpan
- Arkeoloji Jeofiziği : Arkeojeofizik -I- 16
Mahmut Göktuğ Drahor
- Anadolu'da Kalkolitik Çağda Süt Ürünleri Üretimi 26
Ulf - Dietrich Schoop
- Demosthenes Dava Nutukları - I - 33
Ömer Sungur
- Berlin Pergamon Müzesi'ndeki Milet Orpheus Mozaïği..... 44
Füsün Tülek
- Anadolu Arkeolojisinin ve Müzeciliğinin Acı Kaybı Adnan Mısır .47
Mehmet Özdoğan - Harald Hauptmann

Yayınlanan yazılardaki bilimsel görüş ve düşünceler yazarına aittir.
Yazı ve her türlü görsel malzemenin yayım hakkı saklıdır.

ANADOLU'DA YENİ BİR UYGARLIK HAKKÂRİ STELLERİ: HUBUŞKİA PRENSLERİ

PROF. DR. VELİ SEVİN - DR. AYNUR ÖZFIRAT

Bir uygarlıklar ülkesi olarak nitelenen Anadolu'da yepyeni bir uygarlık keşfedildi. Binlerce yıldan beri rengârenk kültürlere yol açan yarımadanın güneydoğu ucunda bu kez hiç tanınmayan bir yenisi belirlendi. Bu uygarlık dış dünyaya hemen hemen tümüyle kapalı güçlü yöresel karakteriyle dikkat çekicidir.

1998 yılı Ağustos ayının ilk günlerinde Hakkâri'de Necdet Yıldız adlı bir vatandaş merkez Dağgöl Mahallesi'ndeki evinin arka bahçesinde toprak almak amacıyla kazı yapar. Daha çok Or-

taçağ'a ilişkin izler taşıyan Hakkâri Kalesi'nin hemen eteğinde ve kaleden akmış olan toprak yığınının içinde kabartmalı taşlara rastlar ve örnek bir davranışta bulunarak durumu hemen Vali Nihat Canpolat'a bildirir. Bu arada Hakkâri'de heyecan son derece artmıştır; kadınlı çocuklu yüzlerce insan altın çıkacağına inanarak taşları görmek üzere kalenin eteklerine akmakta ve güvenlik güçlerini zor durumda bırakmaktadır. Arkeolojik çalışmalara ve yöre tarihinin bilimsel verilerle aydınlanmasına önem veren vali

Hakkâri Stelleri.

Eteklerinde stellerin bulunduğu Hakkâri Kalesi önde, geride Beykalesi.

hemen Van Müzesi ve Doğu Anadolu'da 30 yıldan beri kazı ve araştırmalarda bulunan İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Van Bölgesi Tarih ve Araştırma Merkezi müdürlüklerine başvurarak duruma müdahale edilmesini ister. Bunun üzerine Araştırma Merkezi uzmanlarından Dr. Aynur Özfırat ile Van Müze Müdürlüğü araştırmacısı Hanifi Biber durumu incelemek üzere Hakkâri'ye giderler.

Taşların bulunduğu alanda 14-17 Ağustos 1998 tarihleri arasında bir temizlik çalışması gerçekleştirilir, durum incelenmeye çalışılır. Taşlar, kalenin güneydoğusunda ve kayalığın eteğinde grup halinde durmaktadır. Erozyonun etkisiyle özgün konumları bozulmuş, kimileri yana ve öne doğru yatmıştır. Ancak aslında 0.70 m kadar yüksekliğinde çaytaşlarından bir platform

Stellerin buluntu durumu

Erken Demir Çağı'na ait Hakkâri oda mezarının genel görünümü.

üzerine birer stel olarak dikildikleri anlaşılabilir. Böylelikle kalenin eteklerindeki alanda toplam 13 adet stelin varlığı ortaya konmuştur. Yalnızca kurtarma ve temizliğe yönelik olarak sürdürülen ilk acil incelemelerde bunların duruş pozisyonları ile nasıl bir amaca hizmet ettikleri gibi konular çok açık bir biçimde anlaşılabilmiş değildir. Bu gibi sorunlar 1999 yılında yapılması tasarlanan kazı ile aydınlatılmaya çalışılacaktır. Söz konusu eserler Hakkâri kent merkezi içindeki, Osmanlı döneminden kalma Meydan Medresesi'ne taşınmıştır.

Boyları 0.70 ile 3.00 arasında değişen steller yöresel yataklardan çıkarılmış taş levhalar üzerine oyulmuştur. Üstten alta doğru daralan taşların yalnızca bir yüzleri düzeltilmiş ve figürler bu yüze işlenmiştir. Stellerdeki ortak özellik cepheden yapılmış insan figürleridir. Tüm figürlerde eller göğüs üzerinde durur vaziyette betimlenmiştir. Çoğu, elinde olasılıkla deriden yapılmış tulum benzeri bir sıvı kabı tutmaktadır. Belle-

rinde kemerler ve hançerler bulunmaktadır. Giysi belirtilmemiş, buna karşılık erkeklik organının gösterilmesine özen gösterilmiştir. Ancak burada açık bir anlatımdan çok phallosun adeta bir bir suspansuar altında olduğu izlenimi yaratılmıştır. Her figürün yanında, olasılıkla birer soyluluk, egemenlik simgesi olarak mızrak, balta, asa ve topuz gibi silahlar bulunmaktadır. Kimilerinde ise birer çadıra yer verilmiştir. Ana konuyu oluşturan bu figürün yanında, stelin etrafında daha küçük durumda başka sahneler de bulunmaktadır. Bunlar daha çok avcılık ve belki de savaşla ilgilidir. Av hayvanları arasında geyik, dağ keçileri ve leoparlar görülmektedir.

Hakkâri stelleri bu durumlarıyla tüm Anadolu ve hatta Yakın Doğu sanatı için eşsiz bir görünümündedirler. Bugüne değin gerek stil ve gerekse konu açısından benzerlerine hiç rastlanmayan bu taşın kabartmalı stellerin yerli sanatçılarca üretildikleri açıktır. Buna karşılık hangi döneme ve kültüre ait olduğu gibi soruların ya-

Savaşçı steli. Altta leopar avı gösterilmektedir.

Hakkâri Valisi Sn. Nihat Canpolat'ın buluntu alanını ziyareti

nitlanması da oldukça zordur. Bu eserler üzerinde ne Assur, ne Urartu, ne İran ve ne de Kuzey Suriye sanatlarının etkilerini izleyebilmek olanaklıdır. Bununla birlikte, üzerlerinde betimlenen silah kabartmalarından yola çıkılarak kimi sonuçlara ulaşılabilmesi de mümkündür. Özellikle hançerler, baltalar ve mızraklar bu yörede İÖ. II. binyılın çok sonlarında ortaya çıkan türleri andırır.

1997 ve 1998 yıllarında Hakkâri kent merkezi içinde ve stellerden 1 km kadar uzaklıkta bir oda mezar ortaya çıkarılmış ve burada ele geçirilen 25 kadar iskeletle birlikte saptanan küçük buluntulardan söz konusu mezarın İÖ 1000 yıllarına ait olduğu sağlam bir şekilde belirlenmiştir. Demirden zinet eşyalarının yoğunlukta olduğu bu mezar Hakkâri bölgesinin tarihi ve arkeolojisi açısından son derece önemlidir. Henüz bu mezarla steller arasında doğrudan doğ-

ruya bir ilişkinin varlığı ortaya konulabilmiş değildir. Ancak gerek steller ve gerekse mezarın aynı döneme, yani Erken Demir Çağı'na ait olduğu anlaşılmaktadır. Böylelikle Hakkâri bölgesinde İÖ. 1000 yıllarında demir teknolojisini kullanabilen bir grup insanın varlığı saptanmış bulunmaktadır.

Asur İmparatorluğu'na ait yazılı belgelerde İÖ. IX. yüzyılın ortalarından itibaren Hakkâri yöresinden Hubuşkia olarak söz edilir. Burası aynı zamanda Yukarı Zap Irmağı'nın yukarı çığıri üzerinde küçük bir bağımsız devlet olarak karşımıza çıkar. En önemli beyi ya da kralı, Assur kralı III. Salmaneser tarafından haraca bağlanan Dadi idi. Dadi adı Hur dilinde karşımıza çıkar. Hakkâri stelleri üzerinde betimlenen beylerin, bağımsız Hubuşkia devletine ait olması hiç de olanak dışı değildir.

Hakkâri stellerinin bir müzede sergilenmesi gerekmektedir. Buldukları bölgede teşhir edilmesi daha uygun olacaktır. Hakkâri kent merkezi içindeki Meydan medresesi gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra bir müzeye dönüştürülebilir.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Van Bölgesi tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi ile Van Müze Müdürlüğü'nün ortaklaşa olarak sürdürdükleri Hakkâri yöresi çalışmalarına başta sayın Vali Nihat Canpolat olmak üzere belediye başkanı sayın Abdurrahman Keskin'in de büyük yardım ve destekleri olmuştur. Onların bu ilgileri ve sıcak yaklaşımları olmasaydı Hakkâri'deki arkeolojik çalışmalarımızın bu derece verimli olamayacağı bir gerçektir. Kendilerine ne kadar teşekkür etsek azdır.

Bu konunun orta sayfalardaki renkli resimleri:

- 1- Savaşçı Steli. Sağ omuzu üzerinde krali bir çadır; stelin alt kısmında ise olasılıkla yendiği düşman.
- 2- Erozyon nedeniyle yatmış stellerden bir görünüm.
- 3- Bir kaide üzerinde yerleştirilmiş, *in situ* durumda bir savaşçı steli.
- 4- *In situ* durumda savaşçı steli. Sağ elinde olasılıkla deriden bir tulum tutmaktadır.
- 5- Savaşçı steli. Gözler ayrı bir taştan kakma olarak yapılmıştır.